

Lluís Quintana Trias

Paolo Fabbri, in memoriam

El professor Paolo Fabbri havia inspirat a Umberto Eco el personatge Paolo da Rimini de la novel·la 'El nom de la rosa'

A meitat dels anys 80, un grup de professors italians va visitar Barcelona. Eren docents del mític DAMS (Discipline delle Arti, della Musica e dello Spettacolo), una carrera que es va implantar experimentalment a la Universitat de Bolònia, pionera en els *cultural studies* i les carreres d'Humanitats que s'estaven desplegant arreu. Un dels seus impulsors era **Umberto Eco**, que després va incloure alguns dels seus col·legues, amb noms ficticis, a la seva novel·la *El nom de la rosa*. A l'estiu, la docència es traslladava a Urbino, seu del Centro Internazionale di Semiotica e Linguistica, fundat el 1970 i freqüentat per investigadors com Baudrillard, Todorov o Ginzburg (fins als anys 80 l'únic espanyol invitat va ser Miquel de Moragas). La visita a Barcelona va ser organitzada per **Anna Calvera**, una jove professora de la Universitat de Barcelona que havia estudiat al DAMS i que esdevindria una investigadora de referència sobre el disseny gràfic al nostre país. Un dels plats forts de l'estada va ser la visita al Park Güell, quan el parc es podia visitar en unes condicions que els barcelonins hem recuperat momentàniament durant la pandèmia. Gaudí era aleshores poc més que una excentricitat local però qui segur que el coneixia era **Paolo Fabbri**, un dels professors més prestigiosos del DAMS: ara acaba de morir als vuitanta-un anys (la seva anfitriona ens havia deixat el 2018).

Paolo Fabbri

L'obituari de *La Repubblica* (3-6-2020) ha recordat que Fabbri era, al *El nom de la rosa*, Paolo da Rimini, conegut també com *Doctor agraficus*, perquè Fabbri, que ho havia llegit tot, que podia parlar de tot, no escrivia gairebé mai, cosa que li va costar, pel que sembla, una plaça universitària a París, on havia anat a formar-se sota la tutela de Lucien Goldman i Algirdas Greimas. Molts dels investigadors esmentats fins aquí ens remeten a la *semiòtica*, la disciplina que es va desenvolupar arrel de l'estructuralisme i que pretenia posar en pràctica una suggerència de F. de Saussure en el seu *Curs de lingüística general* (1916) un llibre pòstum en què els seus alumnes van recollir els apunts de classe. La llengua, diu Saussure, és un sistema de signes, que forma part dels diversos sistemes de signes que componen la cultura humana; es podria doncs imaginar una ciència que estudiaria la vida dels signes en el seu entorn social, que ell provosava anomenar *semiologia*. A part de la llengua, inclouria els rites simbòlics, les fórmules de cortesia, etc.

Aquesta va ser la línia de recerca fonamental del DAMS i Fabbri hi va excel·lir, només que no en va deixar gaire rastre. Potser algun dia els seus alumnes reuniran els seus apunts: no crec que a Fabbri li desagradés seguir també així Saussure; mentrestant ens hem de conformar amb els pocs llibres que va publicar, que solien ser reculls de publicacions disperses; el primer (una excentricitat més) va ser en castellà. Inevitablement en algú habituat a la microsociologia, a l'anàlisi d'hàbits que practiquem d'esma, també els rituals que segueixen els acadèmics a l'hora de publicar van ser objecte del seu estudi. Per això al final de *Elogio di Babele* (2000), després de les notes i la bibliografia, quan les normes acadèmiques diuen que s'ha acabat el llibre, va incloure un parell de pàgines sota el títol «Post -scriptum et -dictum» que començava dient: «El lector se n'ha adonat». Efectivament, *Elogio* no és un llibre sino un recull de publicacions (*scriptum*) i conferències (*dictum*). Aquí cal fer una advertència: per sobreviure en el món acadèmic de l'àmbit de les humanitats, cal publicar, almenys, una monografia; només els grans (Benveniste, etc.) es poden permetre no fer-ho. Fabbri se'n riu amb elegància: en el seu llibre «podem garantir la coherència de propòsit», però no es pot oblidar que «la coherència semàntica no comporta sempre la coherència textual».

La lectura de *Elogio* sembla corroborar que, en efecte, ho havia llegit tot (*La Repubblica* recorda que Greimas li deia el que *no* calia que llegís). En aquest llibre s'interessa pel llenguatge del Poder: la gestió de la derrota de les Brigate Rosse o el *new-speak* de 1984 d'Orwell. Però també analitza els comentaris rabínics sobre la vinguda del Messies (a aquestes alçades ja no ens sorprèn que sabés hebreu), l'obra d'Italo Calvino, o el llenguatge de les passions, especialment la ira. Particularment interessant és l'estudi de l'espionatge i la traïció: els codis que es fan servir, la diferència entre el traïdor, l'infiltrat i l'informant... En una mateixa pàgina pot citar amb solvència Volkoff, Pascal, Jankélevitch i Klossowski, a part de Goffmann, un dels seus mestres. Està ple

d'observacions agudes: «el doble traïdor, com el dandy, s'emmirallarà sempre en la imatge de la seva cara i de la seva paraula, i aquesta "feina bruta" dels signes el convertirà en expert en fisionomia i pathognomia».

No és difícil trobar en la seva obra temes que Eco també havia tractat: la traducció, l'espionatge..., i fins i tot les mateixes referències (*Odissea nella biblioteca di Babele*) però, a més de discrepàncies teòriques importants, la diferència és textual: tot el que en Eco és afany divulgatiu, en Fabbri és al·lusió, sobreentès i ironia, cosa que fa la seva lectura força difícil. Al final d'*Elogio* Fabbri afirma convençut que «el projecte semiòtic segueix ferm (...): dir alguna cosa sensata sobre el sentit». No n'estic tan segur: morts Eco i Fabbri, no sé què quedarà de la semiòtica; una improvisació frívola ens diria que està passada de moda, potser seria més encertat dir que encara no ha trobat el seu lloc en la semiologia que profetitzava Saussure. Però qui conegui l'obra de Tzvetan Todorov o Carlo Ginzburg entendre el que vol dir aquesta curiositat insaciable, aquesta cultura enciclopèdica i aquest afany per conèixer la realitat més enllà dels clixés o, potser millor, amb una especial atenció als clixés.